

/ ФГБНУ „Центральная научная сельскохоззяйственная библиотека” ; [редкол.: М. С. Бунин и др.]. – Москва, 2015. – С. 249–256.

4. *Амлинский Л. З.* Дистанционное библиотечно-информационное обслуживание: каким ему быть? / Л. З. Амлинский // Науч. и технич. б-ки. – 2012. – № 11. – С. 18–24.

5. *Тлюстен Ф. К.* Библиотека вуза как общедоступный центр правовой и социально значимой информации / Ф. К. Тлюстен // Науч. и технич. б-ки. – 2012. – № 7. – С. 28–32.

Аксютю О. В., Бабарико-Омельченко В. Б., Грек В. С.

Інформаційно-бібліотечне обслуговування сфери аграрної освіти: досвід Білоруської сільськогосподарської бібліотеки

Розглянуто технології інформаційно-бібліотечного обслуговування установ вищої аграрної освіти в Білоруській сільськогосподарській бібліотеці. Викладено переваги технології віддаленого обслуговування користувачів.

Ключові слова: інформаційно-бібліотечне обслуговування, віддалені користувачі, інформаційні ресурси, електронний каталог, бази даних.

Aksyuto E. V., Babaryka-Omelchenko V.B., Grek V.S.

Information and library services for agricultural education sector: experience of Belarus agricultural library

The technologies of information and library services of higher agricultural education in the Belarusian Agricultural Library are considered. The advantages of remote user experience technologies are set out.

Keywords: information and library services, remote user, information resources, electronic catalog, databases.

УДК 37.035:172.15](075)

Кемпе В. Ю.

зав. сектору обслуговування
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОНДІ ГАЛУЗЕВОЇ КНИГОЗБІРНИ

Проаналізовано документний потік навчальної та навчально-методичної літератури, яка надійшла до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2015 р. та її належності до літератури з питань національно-патріотичного виховання. Досліджено форми реалізації завдань національно-патріотичного виховання у школі, що втілені в курсах навчальних і навчально-методичних видань.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, типологічний підхід, види навчальної літератури, державність, загальна середня школа, етностародність.

Постановка проблеми. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як державне галузеве книгосховище акумулює всі навчальні та навчально-методичні видання, що виходять друком на території України і надходять до бібліотеки відповідно до Закону України „Про обов’язковий примірник документів” № 595-XIV від 9 квітня 1999 року. Головною метою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є науково-інформаційне забезпечення інноваційного розвитку національної освіти, вітчизняної педагогічної науки і практики, сприяння науковим дослідженням у галузі педагогіки, психології, методики викладання окремих навчальних дисциплін, упровадження досягнень науки і техніки в практику роботи навчальних закладів різних рівнів та їхніх структурних підрозділів – бібліотек, а також сприяння освіті й

самоосвіті педагогічних, науково-педагогічних, бібліотечних кадрів, молоді, що навчається.

Навчальна література, що отримує бібліотека, за своїм цільовим призначенням має відповідати всім вимогам, що висувуються до змісту освіти, бути цікавою, лаконічною, доступною, забезпечувати цілковите засвоєння учнями навчального матеріалу, сприяти розв'язанню освітньо-виховних завдань, які стоять перед навчальними закладами. Взагалі навчальна книга – це засіб педагогічної комунікації в єдності змісту та форми з урахуванням матеріальної конструкції в навчально-виховному процесі різних ступенів системи освіти, що орієнтується на учнів та викладачів згідно з навчальними програмами. Вона покликана створити передумови для всебічного розвитку пізнавальних здібностей учнів, ознайомлення їх з новими прийомами міркувань, що властиві теоретичному мисленню і забезпечують доказовий виклад знань. Для цього використовують матеріал, засвоєння якого потребує різних форм логічного мислення: порівняння й протиставлення, індукції й дедукції, різних способів доведення тощо. У створенні сучасної навчальної книжки обов'язковим є використання новітніх методик навчання, впровадження у навчальний процес інноваційних виробничих і педагогічних технологій. Навчальна книжка може бути, як і викладач, керуючим об'єктом навчального процесу через можливості її впливу на органи почуттів людини, керування навчальною діяльністю. Виходячи з цього, навчальна книга, насамперед підручник – її головний елемент в процесі навчання, – відкрита система, метасистемами якої є, відповідно, система засобів навчання, система процесу навчання та система освіти в системі соціальних комунікацій. Соціальна функція навчальної літератури визначається роллю й завданням освіти, адже саме навчальна література формує світогляд людини, допомагає їй опанувати ті чи інші науки, обрати свій подальший шлях, зрозуміти сутність свого існування в суспільстві [1].

У сучасних умовах в Україні є актуальною проблема національно-патріотичного виховання. Про забезпечення формування громадянина-патріота України, який орієнтується в сучасних політичних реаліях, розуміє небезпеку загрози порушення її територіальної цілісності йдеться у Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015). Зокрема, у документі зазначено: „На жаль, до сьогодні українська освіта не мала переконливої і позитивної традиції, досвіду щодо виховання патріотизму в дітей та молоді, у попередні часи боялися взагалі терміну „національний”, а „патріотичне виховання” сприймали винятково в етнонародному або неорадянському вимірі. На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна потреба в переосмисленні зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей” [3].

Метою статті є бібліометричне дослідження документного потоку навчальної літератури, яка надійшла до фонду Бібліотеки у 2015 р. та аналіз її належності до літератури з питань національно-патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Розгляд навчальної книжки як системи потребує виявлення видового різноманіття її сучасного функціонування за допомогою типологічного підходу. Ознаки навчальної книжки традиційно визначають завдяки структурно-функціональному підходові, сутність якого полягає в системних об'єктах структурних елементів і визначенні їх ролі в системі. Метод класифікації дає змогу згрупувати існуючі форми функціонування навчальної книги, які розрізняють:

- за змістом: програмно-регламентуючу та навчальну;
- за роллю в навчальному процесі (навчальний план, навчальна програма, підручник, навчальний посібник);
- за жанром: уся видова різноманітність навчальних видань (підручники – систематичний, проблемний, програмований), теоретичні (лекції), методичні (методичний посібник, рекомендації), наочні та практичні посібники;
- за формою (поліграфічна та електронна у вигляді CD або онлайн);
- за цільовим і читацьким призначенням (методичні навчальні посібники для вчителів та учнів).

За роллю в навчальному процесі, зважаючи на їх соціальну значущість, виділяють такі види видань: підручники, навчальні посібники, практикуми, навчально-методичні видання. **Підручник** – видання, що містить систематизоване викладення навчальної дисципліни, відповідає навчальній програмі й офіційно затверджене як даний вид видання. У кожній країні моделі сертифікації підручників різні. В Україні згідно з Наказом МОН України № 1361 від 25 грудня 2015 р. „Про затвердження Положення про конкурсний відбір проектів підручників для учнів загальноосвітніх навчальних закладів” існує процедура присвоєння грифу „Рекомендовано Міністерством освіти і науки України”. **Навчальний посібник** – видання, що доповнює або частково (чи повністю) замінює підручник, офіційно затверджене як даний вид видання. До навчальних посібників належать хрестоматії, книжки для читання, таблиці, атласи, навчальні наочні посібники. **Практикум** – навчальне видання, що містить практичні завдання і вправи, які сприяють засвоєнню теоретичних знань. Він допомагає набуттю навичок, умінню використовувати знання для розв'язання практичних завдань, закріпленню пройденого матеріалу. **Навчальний довідник** розрахований на тих, хто навчається в загальноосвітніх школах, вищих навчальних закладах, містить фундаментальні відомості з основних навчальних дисциплін. До навчально-методичних видань належать: навчальна програма, навчально-методичний посібник, методичні рекомендації. Навчально-методична література складається з двох основних компонентів – змістовного й методичного. До змістовного належить авторський текст, а до методичного – системи завдань, способи організації тексту, ілюстративного матеріалу тощо. **Навчальна програма** – це навчальне видання, що визначає зміст, обсяг, а також порядок вивчення і викладання навчальної дисципліни. Вона допомагає управляти навчальним процесом, упорядкувати його. **Навчально-методичний посібник** – видання, що містить матеріали з методики

викладання навчальної дисципліни чи методики виховання. Він допомагає студентам навчатися працювати самостійно. **Методичні рекомендації** – видання, що містить роз'яснення з певної теми, розділу чи питання навчальної дисципліни, визначає методику виконання певних завдань, певного виду занять[1].

Серед видів навчальної та навчально-методичної літератури, яка щорічно обліковується в бібліотеці, розрізняють: підручники, навчальні посібники, навчально-методичні посібники, робочі зошити, навчальні програми, практикуми, конспекти, методичні посібники для вчителів. Як свідчать статистичні дані, загальне надходження до бібліотеки неперіодичних видань у 2015 р. становило 4500 примірників (3623 назви документів). З них до навчальної та навчально-методичної літератури для загальної середньої школи належать: підручники – 96 назв, навчальні посібники – 61 назв, конспекти – 18 назв, робочих зошитів – 49 назв, навчальних програм – 30 назв, методичних посібників для вчителів – 184 назв. Загалом кількість надходжень навчальної та навчально-методичної літератури для середньої школи в 2015 р. становило 438 назв, тобто 12 % від загальної кількості. Перш ніж визначити обсяг навчальної та навчально-методичної літератури для школи з питань національно-патріотичного виховання, треба встановити, яку саме літературу можна до неї залучити й дати визначення поняттю „національно-патріотичне” виховання.

Україна здобула незалежність 25 років тому. За цей невеликий проміжок часу країна не тільки розвивала національну державу, а й будувала в ній громадянський (демократичний) устрій. У часи відтворення незалежної й самостійної України увага була прикута насамперед до проблем національної самоідентифікації. Сьогодні, як зазначено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, головним є утвердження державницьких ідей. Стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея розвитку державності, що відіграє роль об'єднувального, консолідуючого фактора в суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, громадянина своєї держави. Сьогодні важливо уточнити пріоритети національно-патріотичного виховання та взагалі визначення поняття „патріотизм”. У сучасній педагогічній літературі „патріотизм” розглядається як глибоке громадянське почуття, змістом якого є любов до свого народу, Батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, вболівання за його майбутнє. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Український патріотизм – явище синтетичне, адже в ньому відображається все незаперечно цінне з історії української держави. Нині в сучасній педагогічній літературі виділяють щонайменше три різновиди патріотизму: *етнічний*, основою якого є почуття власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо; *територіальний*, який базується на любові до того місця на землі, (місцевості, ландшафту, клімату тощо), де людина народилася; *державний*, що ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті, що є

виявом вищого патріотизму, який базується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості [2]. Отже, патріотизм є складовою громадянського виховання.

Повертаючись до питання визначення літератури, що має виховувати патріотизм у дітей та молоді, вважаємо доречним навести висловлювання академіка, доктора педагогічних наук О. Сухомлинської, яка зазначала, що „розв'язати питання громадянської освіти тільки через вивчення предмета „громадянська освіта” неможливо. Це повинно відбуватися при вивченні всіх предметів, хоча, безпосередньо, переваги у цьому процесі повинні надаватися вивченню суспільних дисциплін. Не менш важливі в цьому сенсі і предмети психолого-педагогічного циклу”. Справді, саме такі дисципліни, як історія та філологія, найактивніше формують національну самосвідомість учня і студента.

Оскільки мова є виявом національного характеру, звичаїв та історії народу, то вивчення її сприяє реалізації національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Кожне слово і вислів – це частка буття народу, це генетичний код національної культури, запорука самобутності й самозбереження. Не менш важливими у вихованні громадянина-патріота є курси вивчення історії України, за допомогою яких можна простежити історію виникнення української державності. Ідея національного служіння Батьківщині – ідея самобуття, яка виникла в козацькі часи, була втілена героями Небесної Сотні у життя вже в наші часи. Вивчення історії своєї Батьківщини сприяє виникненню поваги, любові до неї та національно-патріотичному вихованню дітей і молоді.

Крім згаданих курсів історії та філології, формами реалізації завдань національно-патріотичного виховання є курси в школі: „Я і Світ”, „Я і Україна”, „Народознавство”, „Громадянознавство”, „Українознавство”, „Географія рідного краю”, „Громадянська освіта”, „Людина і світ”, „Етногеографія”, „Природа рідного краю”, „Захист Вітчизни”, „Історія українського війська”, „Курс юного патріота” [2].

Національно-патріотичне виховання людини так чи інакше відбувається протягом усього життя, але найбільш інтенсивно, як зазначають дослідники, у дитячі та юнацькі роки, коли розвиваються особистісні якості, формуються поведінкові стереотипи, усталюються погляди й переконання. З огляду на це програми виховання громадянина (у змісті навчального матеріалу, формах, засобах, методах, прийомах тощо) мають враховувати вікові, психологічні, індивідуальні особливості дитини, підлітка й всебічно відображати кращі надбання нації. Усі навчальні програми, а також рекомендована навчальна та навчально-методична література, які представлені в Бібліотеці, відображено в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою у 2015/2016 навчальному році та Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в основній і старшій школі у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою у 2015/2016 навчальному році. Таким чином, можна зробити висновок, що до навчальної та навчально-методичної літератури з

питань національно-патріотичного виховання належать навчальна література з української філології та історії, спеціальні курси з суспільних наук.

У 2016 р. нами проведено моніторинг надходжень до бібліотеки навчальної та навчально-методичної літератури з питань національно-патріотичного виховання, рекомендованих або затверджених МОН України для використання в шкільній програмі. Під час аналізу літератури, що надійшла до фонду в 2015 р., через звіряння з електронним каталогом виявлено 79 назв навчальної та навчально-методичної літератури для загальної середньої школи, яка належить до літератури з питань національно-патріотичного виховання. Це становить 18 % від загальної кількості надходжень.

Моніторинг мав велике значення, для забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України, оскільки, як зазначено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді „серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь” [3]. Навчальна та навчально-методична література з питань національно-патріотичного виховання сприяє організованому й цілеспрямованому впливу на підростаюче покоління з метою передачі знань про національні цінності, плекання почуття любові й гордості за здобутки своєї нації та формування волевих якостей для захисту інтересів своєї Батьківщини.

За результатами моніторингу встановлено, що практично всі види навчальної та навчальної літератури з питань національно-патріотичного виховання представлено у фонді Бібліотеки. Різні види навчальної та навчально-методичної літератури забезпечують розвиток пізнавальних здібностей, творчого мислення учнів, вчать їх працювати самостійно, а також створюють комплекс засобів навчання згрупованих навколо підручника – цілісну дидактичну систему. Головною функцією комплексу є розвантаження підручника та посилення диференціації навчання. Нові матеріали не можуть відразу стати основою стабільного підручника, оскільки повинні пройти певну перевірку[4]. Під час моніторингу літератури, що надійшла до Бібліотеки впродовж 2015 р., виявлено 18 назв підручників, що становить 23% загальної кількості назв навчальної та навчально-методичної літератури для загальної середньої школи, яка належить до літератури з питань національно-патріотичного виховання.

У складі фонду Бібліотеки виявлено також навчальні посібники у кількості 9 назв, які є своєрідним додатком до підручника. Їх призначення – розширювати, доповнювати, поглиблювати, закріплювати знання, передбачені програмою нормативного курсу. Структура цих посібників не є чітко визначеною, як у підручнику, вони відрізняються меншою системністю. Загалом вони залучають учнів до самостійної роботи, прищеплюють початкові дослідницькі навички, розширюють світогляд і нерідко згодом переростають у підручники з нових нормативних курсів [4]. Також було виявлено конспекти лекцій, робочі зошити, навчальні програми, розробки уроків, тести та методичні посібники для вчителів. Стосовно змісту і складових навчально-

методичного комплексу, то всі його компоненти можна поділити на дві групи: інваріантну та варіативну. Інваріантна містить лише потрібні компоненти, без яких руйнується авторська дидактично-методична концепція, до варіативної належить додатковий матеріал (роздатковий матеріал, довідники, науково-популярна література тощо).

Висновки. Отже, різні види навчальної та навчально-методичної літератури забезпечують розвиток пізнавальних здібностей, творчого мислення учнів, вчать їх працювати самостійно, а також створюють комплекс засобів навчання згрупованих навколо підручника – цілісну дидактичну систему покликану до формування у молоді почуття патріотизму та активної громадянської позиції.

Список використаних джерел

1. *Кравченко О. Л.* Типологія видань : навч.-метод. посіб. / О. Л. Кравченко. – Луганськ : Альма-матер, 2008. – 119 с.
2. *Оришко С.* Структура і зміст патріотичного виховання учнівської молоді / С. Оришко // Наук. вісн. Чернівець. ун-ту / Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2006. – Вип. 308 : Педагогіка та психологія. – С. 87–94.
3. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та Методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ МОН України від 16.06.2015 р. № 641 // Інформ. зб. та коментарі МОН України. – 2015. – № 7. – С. 70–95 ; № 8. – С. 87–95. – Текст наказу доступний також в Інтернеті: <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4068>.
4. *Шевцова-Водка Г. М.* Документознавство : навч. посіб. / Шевцова-Водка Г. М. – Київ : Знання, 2007. – 398 с.

Кемпе В. Ю.

Учебная литература по вопросам национально-патриотического воспитания в фонде отраслевой библиотеки

Проанализирован документный поток учебной и учебно-методической литературы, поступившей в фонд отраслевой библиотеки в 2015 и ее принадлежности к литературе по вопросам национально-патриотического воспитания. Исследованы формы реализации задач национально-патриотического воспитания в школе, воплощенные в курсах учебных и учебно-методических изданий.

Ключевые слова: *национально-патриотическое воспитание, типологический подход, виды учебной литературы, государственность, общая средняя школа, этнонациональность.*

Кемпе V. Y.

Academic literature on national and patriotic education in the field library fund

This article is the first to analyze the flow of educational literature and the courseware that came in the field library fund in 2015 and its accessory to the literature on national and patriotic education. The forms of the national and patriotic education objectives realization in schools that are implemented in courses of educational literature and the courseware are studied in this article.

Keywords: *national and patriotic education, typological approach, educational literature types, statehood, general secondary school, ethnographic national spirit.*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАУК ПРО ОСВІТУ, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Розглянуто здобутки, проблеми й перспективи інформаційно-аналітичної діяльності наукових бібліотек педагогічного профілю в умовах трансформації наук про освіту, педагогіки і психології, яка триває в державі під впливом євроінтеграційних та глобалізаційних процесів, а також внутрішніх чинників, що визначають сучасний стан і тенденції розвитку гуманітарної сфери України.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, науково-інформаційний супровід, науково-педагогічна бібліотека, освіта, педагогіка, психологія.

Постановка проблеми. Інформаційно-аналітична діяльність з питань наук про освіту, педагогіки та психології є однією із складових системної діяльності сучасного бібліотечного закладу педагогічного профілю. Вона спрямована на створення вторинних документів галузевого інформаційного ресурсу, який формує мережа освітянських бібліотек МОН України, НАПН України, та призначена забезпечувати органи державної влади, вчених, педагогічних працівників, викладачів, студентів, учнів та слухачів цієї галузі актуальним та якісним продуктом.

Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. „Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України” визначає бібліотеки України базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури держави, зокрема наголошують на тому, що вони важливі для розвитку інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення і розуміння національної історії та культури [2].

Одним із ключових напрямів розвитку бібліотечної справи та пріоритетів діяльності сучасних бібліотек у забезпеченні сталого розвитку нашої держави цей документ декларує створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи держави на основі універсального доступу та економічної доцільності. Реалізація цього напряму передбачає створення гнучкої та динамічної структури бібліотечної системи, здатної до сталого розвитку і спрямованої на надання широкого спектра послуг для задоволення різноманітних загальнонаціональних і локальних суспільних потреб та підвищення якості життя суспільства й окремих осіб.

Ще один нормативний документ, який скеровує діяльність бібліотеки – „Стратегія розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2016–2022 рр.”. Визначаючи освіту основною сферою, що забезпечує розвиток людини, стратегія окреслює головні завдання, які у зв’язку з цим постали перед державою. По-перше, утвердити в суспільстві пріоритетність науки й освіти. Науки – як сфери, що продукує нові знання, і освіти, що олюднює знання, робить їх діяльними. По-друге, модернізувати освітню діяльність з тим, щоб